

TYPICAL FEATURES OF CHARACTERS IN LITERATURE

Asomiddinova Gulbarno Alijonovna

Lecturer, Department of Foreign Languages, Fergana State University

gulibarnoasomiddinova@mail.com

ORCID ID: 0009-0000-7187-0204

Abstract: This article analyzes the significance of characters and figures in literary works, particularly examining key characters in Ulugbek Hamdam's novel "Father." The author uses characters to serve the idea of the literary work, and both main and secondary characters play a crucial role in the novel's plot.

The article highlights figures such as "ma'bud" (idol) and Oychechak opa (Aunt Oychechak), demonstrating their unique qualities and their role in the plot. The importance of the character Erboy is particularly recognized, as he appears as a driving force in the main events of the work and influences the life of Po'lat.

The article also presents Gottfrid Lessing's views on character behavior and L. Chernets' perspectives on using various components to reveal a character, demonstrating the complexity and richness of literary works.

Keywords: idea of a literary work, character of a hero, character of a figure, typical features.

Аннотация: В данной статье обсуждается значение персонажей и характеров в художественных произведениях, в частности, анализируются важные образы в романе Улугбека Хамдама «Отец». Автор подчеркивает, что персонажи служат идее литературного произведения, и как главные, так и второстепенные персонажи играют ключевые роли в сюжете.

В анализе выделяются такие фигуры, как «ма'буд» и Ойчечак опа, демонстрируя их уникальные черты и важность в сюжете. Особенно отмечается значимость персонажа Эрбоя, который становится двигателем ключевых событий в истории и влияет на жизнь главного героя Пулата.

Статья также ссылается на взгляды Готфрида Лессинга по поводу поведения персонажей и на мнения Л. Чернец о том, как различные компоненты раскрывают черты характера, иллюстрируя сложность и богатство художественных произведений.

Ключевые слова: идея художественного произведения, характер героя, характер персонажа, типические свойства.

Kirish. Bizga ma'lumki, xarakterlar badiiy asar g'oyasiga xizmat qiladi. Yozuvchi o'zi aytmoqchi bo'lgan fikrini badiiy asar g'oyasiga singdiradi, xarakter esa bevosita badiiy asar g'oyasiga xizmat qiladi. Shu ma'noda badiiy asarda faqat bosh qahramonlar xakteri muhim bo'lmasdan, personajlar xakteri ham muhim, chunki shunday personajlar borki, ular xakteridagi o'ziga xos jihatlar ularning yashovchanligini ta'minlaydi. Ulug'bek Hamdamning "Ota" romanidagi "ma'bud" obrazi ana shunday personajlar sirasiga kiradi. Uning tashqi qiyofasi ham, xatti-harakatlari ham o'ziga xosligi bilan ajralib turadi. Bunday personajlar sirasiga asardagi Po'latning onasi Oychechak opa obrazini ham kiritish mumkin. Uning o'ta soddaligi, ishonuvchanligi o'ziga xos xakterga ega bo'lgan personaj ekanligini ko'rsatadi.

Metodologiya: Gottfrid Lessing "Hamburg dramaturgiyasi" jurnalida shunday yozadi: "Inson xakteri eng jirkanch xatti-harakatlarda ham o'zini ko'rsatib qo'yishi mumkin, shaxs xakteriga ko'proq oydinlik kirituvchi amallar – buyuk amallardir". [1.25] Biz aynan yuqoridagi personajlar xakterida o'ziga xos jihatlarni uchratamiz. Ular garchi personaj bo'lsa ham, bosh qahramon taqdirida va asar syujetida muhim o'rin tutadi.

Tadqiqot natijalari: Gottfrid Lessingning yuqoridagi fikriga qo'shilgan holda, Ulug'bek Hamdamning "Ota" romanidagi Erboy obraziga to'xtalib o'tishni o'rinli deb bildik. Romandagi Erboy obrazining muhimligi shundaki, u asarning asosiy voqealarini rivojlantiruvchi obraz sifatida gavdalanadi. Yog'duga uylana ololmagan Erboy barcha g'araz niyatlarini amalga oshirish uchun har qanday qabih ishni qilishga tayyor edi. Po'latning o'z qizi qotiliga aylanib qolishiga ham Erboy sababchi bo'ladi. Po'latni farzandli bo'lib farovon hayot kechirayotganini ko'ra olmay, undan o'ch olish choralarini izlaydi va paytini topib Po'latning uyiga o't qo'yadi. Sevinch olgan jarohati tufayli bir umr baxtsiz bo'lib qoladi. Noqisligi tufayli turmushga chiqa olmagan Sevinch o'zga millatli, yoshi ancha katta bir insonga, yashirincha turmushga chiqadi. Bundan xabar topgan Erboy Po'latga aytadi. Oriyat kuchi, ayniqsa, bu gaplarni o'z dushmanidan eshitgan ota qizini chavaqlab tashlaydi va uning qotiliga aylanadi. "Chunki o'z oilasini eplay olmagan mahalla oqsoqolining

gapiga hech kim quloq osmaydi, – dedi sirli qilib Erboy ota. – Sen bu yerda hukumatning ishlaridan, nima to‘g‘ri-yu, nima noto‘g‘riligidan va‘z o‘qimay, bittagina qizingni eplab olsang bo‘larmidi?..

– Qizimga nima qipti? Gapni cho‘zmay gapir, nomard! – jahli chiqdi Po‘lat otaning. Asakani tug‘ruqxonasida birovdan bola tug‘ib yotibdi, deb gapiryapti el... – dona-dona qilib dedi Erboy ota nihoyatda tantanavor qilib.

Xona bir zumga suv quygandek jim bo‘p qoldi.

Nima, o‘zlari bexabarmilar?.. Ishonmayman!.. – kuldi Erboy ota raqibi ustidan mutlaq g‘alaba qozongan g‘olibdek gerdayib”. [3.153-154]

Badiiy personaj haqidagi maqolasida L.Chernets xarakter to‘g‘risida shunday fikr bildiradi: “Personaj xarakterini ochib berish vositalari sifatida olamning turli xil komponentlari va detallari (qismlari) namoyon bo‘ladi: syujet, nutq xarakteristikasi, portret, libos, interyer (uy jihozlari) va hokazo. Shunisi qiziqki, “xarakter” tushunchasi o‘rtasida turli xil farqlar bo‘lsa-da, turli davr va millatlarga mansub mualliflar tomonidan bir xil personajlar tipi turli xil tasniflanadi”. [2.209-219]

Muhokama: Darhaqiqat, badiiy adabiyotda qahramon xarakterini ifoda etish shakllari mavjud va xarakter yaratish eng muhimi hisoblanadi. Turli davrlarda xarakterning o‘ziga xos ko‘rinishlari mavjud bo‘lib, hatto personajlarda ham tipiklik xususiyati yetakchilik qilishi kuzatilgan: “kichkina odam”, “ortiqcha odam”, “xasis odam“, “Don Juan” kabi personajlarning yaratilishi shular jumlasidandir. A.Pushkinning “Yevgeniy Onegin” romanidagi Onegin, Yu.Lermontovning “Zamonimiz qahramoni” romanidagi Pechorin, Ulug‘bek Hamdamning “Isyon va itoat” romanidagi Akbar obrazlari “ortiqcha odam” xarakter tipiga (turiga) mansubdir. Bunday xarakter egalari ham salbiy, ham ijobiy tomonlarining mujassamligi bilan ajralib turadi. Bu xarakter turiga mansub qahramonlar bir vaqtning o‘zida kitobxonda ham hamdardlik, ham g‘ashlik, ham mehr, ham qahr uyg‘otadi. Ular hayotda o‘z o‘rinlarini topolmay qiynaladilar. Bunday xarakter egalari uchun do‘stlik, sevgi kabi tu‘yg‘ular muhim o‘rin tutmaydi. Ular o‘z shaxsiy erkinliklarini birinchi o‘ringa qo‘yadilar va bunday harakatlari bilan insonlar diliga ozor yetkazadilar. “Isyon va itoat” romanidagi Akbar ham garchi oilali, ikki farzandning otasi bo‘la turib, shaharga “hayot mazmuni”ni axtarib borib, u yerda qo‘shnisi Diana

ismli ayolga ko'ngil qo'yib, uzoq yil birga hayot kechiradi. Lekin yoshi ulg'aygach, qalbidagi sevgi o'ti so'nib, Dianani ham avvalgi oilasi kabi tashlab ketadi va onaqishlog'iga qaytadi. Bu o'rinda Akbarda o'z oilasi oldidagi erlik va otalik burchining yo'qligini, Dianaga bo'lgan tuyg'ulari ham vaqtinchalik ekanligini ko'rish kitobxonda unga nisbatan nafrat tuyg'usini uyg'otsa, boshqa tomondan esa, uning mardligi, haqiqatparvarligi, birodariga yordam berishdan bosh tortmasligi kabi sifatleri unga nisbatan hurmat tuyg'usini uyg'otadi.

“Kichkina odam” XIX asr boshida rus adabiyotida paydo bo'lgan xarakter turi bo'lib, bunday qahramon, odatda, quyi ijtimoiy mavqeyi, past tabaqaga mansub, o'rtahol, alohida iqtidorlari bilan ajralib turmaydigan personajdir. Unda o'zini o'zi hurmat qilish hissi yo'q va u o'z hayotini o'zgartirish xohishining yo'qligi bilan boshqa xarakter turlaridan ajralib turadi. Bunga A.Pushkinning “Stantsiya boshlig'i” (“Станционный смотритель”) romanida Virin, N.Gogolning “Shinel” qissasida Bashmachkin, A.Qodiriyning “O'tgan kunlar” romanida Hasanali, S.Sveygning “Noma'lum ayol maktubi” novellasida xizmatkor Iogann, “Leporella” novellasida Leporella (Kreschensa) va ko'plab boshqa obrazlarni misol qilib keltira olamiz.

Ko'plab jahon va o'zbek adabiyoti namunalarida “xasis” personajlarni ham uchratamiz. Jumladan, Ulug'bek Hamdamning “Ota” romanidagi “Ma'bud”ning xasisligi zamirida qanday yo'l bilan bo'lmasin, boylik orttirish ilinji yotadi. Muallif uning xasisligini xatti-harakatlari orqali ifodalasa, fransuz yozuvchisi O.Balzak o'zining “Gobsek” nomli asarida bosh qahramon xasisligini portret, interyer tasviri orqali ko'rsatib beradi. Katta boylikka ega bo'lgan Gobsek kichkina, zax xonani ijaraga olib yashaydi, uning mijozlari tomonidan keltirilgan yeguliklar ham yeyilmay, mog'or bosib hasharotlarga to'lib ketadi. Uning o'limi tasviri orqali muallif xasislikning qanchalik ayanchli ekanligini ko'rsatib beradi. Xasislikning turli ko'rinishlarini A.Qodiriyning “Mehrobdan chayon” romanidagi Solih Maxdum, A.Pushkinning “Xasis ritsar” asaridagi baron, N.Gogolning “O'lik qalblar” asaridagi Plyushkin, G.Floberning “Bovari xonim” romanida sudxo'r Lere, V.Skottning “Ayvengo” romanidagi Isaak obrazlari misolida ko'rish mumkin. O'z nomi bilan bunday personajlar pulga ruju qo'yib, odamgarchilikdan yiroqlashib ketgan insonlardir.

“Don Juan” xarakter tipi adabiyotda alohida “abadiy obrazlar”dan yana biridir. Asli kelib chiqishi Ispaniyadan bo‘lgan, ko‘plab ayollarning boshini aylantiruvchi, ularni yo‘ldan uruvchi qahramon tipini birinchi bo‘lib ispan yozuvchisi Tirso de Molina, keyinchalik nemis yozuvchisi E.Gofman va ingliz yozuvchisi Bayronlar yoritib berganlar. [5.30]

Bunday xarakter tipini biz S.Sveygning “Yondirguvchi tilsimot” novellasida baron obrazida, “Leporella”da zodagon baron obrazida, “Noma’lum ayol maktubi”da yozuvchi obrazida, “Vahima”da pianinochi yigit obrazi misolida uchratamiz. Shu o‘rinda “Yondirguvchi tilsimot” novellasida baronning xarakteriga etibor qaratsak: “Bebosh sarguzashtlar va’da qila oluvchi birortayam ayol yo‘q. Uning sabr kosasi limmo-lim bo‘ldi. U shunday odamlar toifasiga qirardiki, bundaylarni yoqimtoy chehrasi doim shodlik taratib turadi, ulardagi hamma narsa yangi uchrashuvlarga, yangi hissiyotlarga tayyor, ular begona joylarda turli sarguzashtlarni boshdan kechirishga ishtiyoqmand bo‘lib, xonimlarga och hirs bilan emas, zimdan, baholash nazarini tashlaydilar va ulardagi farqni, ya’ni bu do‘stining qaylig‘imi yoki ostonada bosh egib turuvchi uy qizimi, bexato anglashadi. Bunday odamlarni, ma’lumki, biroz qoralashib, “xonimlarning ovchilari” deydilar va bu gaplarda chindan ham ma’lum bir haqiqat muhrlangan”. [4.9]

Xulosa: Hayotda bir xil inson bo‘lmaydi. Har bir shaxsning o‘ziga xos jihatlari bo‘ladi. Yozuvchi qahramonning aql va temperamenti, xatti-harakatlari, gavdasi, yuzi, nutqi kabi xususiyatlarini teran nigoh bilan ilg‘ab, o‘quvchiga maromiga yetkazib tasvirlab bera olsagina, to‘laqonli asar yaratilgan hisoblanadi va shundagina o‘quvchida qahramonga nisbatdan iliqlik yoki nafrat tuyg‘usi o‘yg‘onadi. Xarakterni har tomonlama, to‘laqonli, ko‘p qirralarini ochib berish xarakter yaratishning asosiy mezoni hisoblanadi. Keltirilgan misollardan ko‘rinib turibdiki, U.Hamdam va S.Sveyg o‘z asarlarida “abadiy obrazlar” turlaridan keng va mahorat bilan foydalanganlar.

Foydalangan adabiyotlar:

1.Лессинг Г. Э. Гамбургская драматургия bookvoed.ru. <https://www-bookvoed.ru>

2. Скиба В., Чернец Л. Образ художественный. Введение в литературоведение. Литературное произведение: основные понятия и термины – под ред. Л. В. Чернец., – М.: 2000. – С. 209-219.
3. Хамдам У. Ота. – Тошкент. Янги аср авлоди, 2020. – Б. 153-154.
4. Цвейг С. Аёл ҳаётидан йигирма тўрт соат. Ёндиргувчи тилсимот. – Тошкент: Ўзбекистон, – Б. 9.
5. <https://ru.wikipedia.org/wiki/>.